

LITERATURA, PER A QUÈ? **Llegir ens fa persona**

Ada CASTELLS

Al lúcid assaig *Homo Videns*, Giovanni Sartori explica com ens estem transformant en gent cada com més avesada a comunicar-se en imatges i menys a través de la lletra escrita. El políticòleg italià analitza concretament com està afectant aquest fet en les nostres democràcies. Parteix de la convicció que llegir ens fa més lliures, més crítics, en definitiva, més preparats per discernir quin és el millor vot i quina és la millor actitud d'un ciutadà actiu socialment. En una mena de resposta neurològica molt en voga, Sartori adverteix que els nostres cervells estan canviant. Quan només rebem la informació a través de les imatges, ens limitem. Si un, per exemple, intenta donar la idea de casa a través de la imatge, no tindrà més remei que mostrar-nos un edifici concret. No serà el mateix si ens ensenya la fotografia d'una masia, d'un edifici modernista de l'Eixample, d'un apartament de Castelldefels o d'un iglú. En canvi, si un transmet a través de l'escriptura, la paraula casa, cadascú és lliure o, més ben dit, està condicionat per la seva infantesa, paisatge, educació, circumstància, a visualitzar la casa que li convingui. Amb aquest exemple, les connotacions són mínimes. Ara bé: si mirem de comunicar conceptes abstractes, la cosa es complica. Com transmetem la idea de llibertat a través d'una imatge, i la d'injustícia?, i la d'amor? El que ens ve a dir Sartori és que la preponderància de les imatges ens està fent perdre la capacitat d'abstracció. Naturalment, és una afirmació radical que convida a la reflexió, però que dóna una clau molt important per defensar la necessitat de la lectura. Llegir ens fa lliures o, dit a la manera de Kafka: "Jo llegeixo per fer-me preguntes" o, com va dir anys més tard un altre txec, Kundera: "El novel·lista ensenya al lector a mirar el món com una pregunta. Hi ha saviesa i tolerància en aquesta actitud".

L'any passat em van convidar a un Institut d'Olot per convèncer els nois i noies de la importància de la lectura i em vaig empescar deu motius per llegir, intentant expressar-los a la seva manera. El decàleg feia així i ara podria ser una bona ocasió per discutir-lo.

1. Llegim per combatre l'avorriment. Un llibre te'l pots endur on sigui i la seva lectura et permet fugir a altres mons.

A l'exposició sobre la lectura que vaig comissariar fa un parell d'anys al Palau Moja pels volts de Sant Jordi, vam plantejar sis preguntes als visitants per celebrar el fet lector. Una d'elles era ben senzilla: "On llegim?". Buscant elements per il·lustrar-la, ens vam adonar fins a quin punt l'objecte llibre és un gran invent. No precisa de res i et transporta ben lluny. Sense endolls, sense cues i, a més, no és car, sobretot si acudim a la biblioteca o a la llibreria de vell. El llibre està sempre disponible i en aquest sentit convindríem amb Tomàs de

Kempis quan escriu: “He cercat arreu la calma, i només l’he trobada assegut, en un racó, amb un llibre entre les mans”.

2. Llegim per no sentir-nos sols. Els personatges t’acompanyen sempre com si els portessis a dins.

És cert que els llibres fan companyia i en una societat com la nostra, que ens empeny a l’aïllament envoltats de la massa, és una solució a molts mals. De fet, ho ha estat sempre. Montesquieu tenia la gràcia d’expressar-ho així: “Mai no he tingut cap pena que una hora de lectura no m’hagi fet oblidar”. Podem pensar que el filòsof francès estava exagerant, però només cal passejar-se per les saletes d’espera dels hospitals per adonar-se fins a quin punt el vell Il·lustrat tenia tota la raó.

3. Llegim per aguditzar el sentit crític. Conèixer altres vides fa qüestionar els punts de vista dels altres i els propis, és a dir, és més difícil que et prenguin el pèl o intentin menjar-te el cervell.

Aquest punt enllaça amb la idea de l’abstracció de Giovanni Sartori, però ens fa fer un pas més enllà. L’accés a la lletra escrita ens demana l’esforç de visualitzar què ens comuniquen segons el nostre criteri i, a més, ens dóna accés al criteri dels altres. És en aquest sentit que la lectura ens forma la pròpia personalitat, sobretot les lectures del temps de l’adolescència, quan encara estem oberts a tot. “Com més es llegeix, menys s’imita”, escrivia Jules Renard. Altre cop, el suggeriment de Kafka (evito deliberadament l’adjectiu *kafkià*): la lectura ens ajuda a fer-nos preguntes i és sabut que la curiositat és el que ens manté vius.

4. Llegim perquè ens ajuda a anar pel món. La lectura amplia la nostra visió de les coses i ens apropa a cultures que no podríem conèixer d’altra manera.

Podríem al·ludir que un documental televisiu del National Geographic també ens ajuda a conèixer altres cultures, però l’accés que tindrem a les personalitats dels integrants d’aquestes cultures serà molt limitat perquè la narració en imatges té una durada molt curta. Un llibre et pot estar parlant durant setmanes i un personatge sempre et revelarà detalls de la seva manera d’entendre el món d’una forma molt més profunda que no pas veure’l durant mitja hora en la pantalla. En els temps que corren d’interrelació entre cultures, aquest punt és especialment rellevant per a la formació d’una persona. El filòsof José Antonio Marina ho té ben clar: “La manera principal que tenim de conèixer la realitat és llegint-la”.

5. Llegim perquè així ampliem els nostres coneixements sobre qüestions molt diverses. Els llibres ens poden donar detalls molt precisos dels temes més variats, des de com viuen els pigmeus a com es reproduïxen les foques.

El que hem exposat a l’anterior punt sobre l’accés a les persones ho podem ampliar a tota mena de coneixement. Ben sovint captem les matèries d’una manera més plaent i efectiva i afectiva, a través de la literatura que no pas en textos especialitzats. Un passatge de la Rodoreda o de Joan Sales ens donen una visió més real de la Guerra Civil que no pas un llibre d’Història. Mai no

l'oblidarem, el passatge, i aquest és el gran poder de la bona literatura, que ens transforma.

6. Llegir és un plaer que et fa volar la imaginació. Hi ha moments en què la lectura ens absorbeix tant que som capaços de viure les experiències dels personatges i quan són bones, tot això que tenim.

Hi ha una novel·la molt bonica que il·lustra bé aquest punt. És *Los príncipes valientes*, de Javier Pérez Andújar. Explica com dos nens d'una barriada de Barcelona, als anys setanta, es refugien en els seus llibres d'aventures i s'expliquen el món a través d'ells. La ficció ben sovint és un alliberament de la realitat i ens dona armes, si més no treves, per enfrontar-nos-hi.

7. Llegir ens ajuda a fer amics. Parlar de llibres és una manera d'establir complicitats amb els qui els han llegit i detectar els qui tenen els mateixos interessos que nosaltres.

Des d'una altra òptica, la literatura també ens permet accedir a altres realitats de manera molt íntima, fins al punt que Proust, per exemple, ens remet al sentiment més noble de la persona: "La lectura és una classe d'amistat. És, a més, una amistat despresa de tot allò que comporta la lletjor dels altres", deia. Poden semblar paraules d'un misantrop solitari, però quants cops els amics dels llibres ens han ajudat a entendre els amics de carn i ossos?

8. Llegir ens ensenya a escriure. Veure el camí que han traçat els escriptors ajuda que nosaltres ens inventem el nostre.

Aquest és un punt que sembla destinat només als qui tenen la vocació de convertir-se en autors, però és que, en el fons, tots tenim aquest potencial. Traduir-se els pensaments a través de paraules forma part de l'essència humana i poder-les posar per escrit -encara que sigui al nivell més bàsic d'un diari personal i intransferible- és un privilegi que tots els qui saben l'alfabet haurien de provar. Hi ha dues raons incontestables: clarifica les idees, ergo, ajuda a progressar. Emili Teixidor ho expressa així: "La literatura és l'art que ens proporciona paraules precises, exactes i genuïnes que ens ordenen, ens curen, ens expressen i ens humanitzen".

9. Llegir ens obre les portes a feines millors. Amb la lectura obtenim més vocabulari i ens ajuda a elaborar un bon discurs per expressar què volem i què podem oferir.

En la presentació d'*Esmolar l'eina*, un llibre amb un títol ben il·lustratiu que explica com millorar les tècniques d'escriptura, Daniel Cassany explicava fins a quin punt ha pogut comprovar com les empreses amb treballadors amb un bon nivell comunicatiu per escrit funcionen molt millor. De fet, grans empreses l'han llogat perquè expliqui quines són les eines més efectives per fer circular una directiva a través d'un text o per transmetre als clients una bona imatge o per comunicar-se internament entre els empleats. És un motiu ben prosaic per defensar la lectura, però és incontestable: són faves comptades i hi ha proves estadístiques.

10. Llegir ens fa més persona. Llegir les experiències dels personatges ens enriqueix la ment i l'esperit i segur que ens distancia dels micos.

Simone de Beauvoir es refereix a la capacitat dels llibres per “trastornar les nostres certeses”. La humanitat ha progressat gràcies a gent prou valenta per deixar-se *trastornar*. Si seguim els passos dels que ens han precedit a ulls clucs, si no som capaços de mirar-nos el passat amb esperit crític, estem condemnats a repetir un i altre cop els mateixos errors, estem condemnats a regir-nos pels instints. Ara que l’escola es proposa com a objectiu la formació de persones i no únicament de gent qualificada per exercir un treball determinat, la formació literària és més fonamental que mai: ens permet fer-nos preguntes i entre tants interrogants potser, amb una mica de sort, entre tots trobarem alguna resposta. Pel camí, ningú ja no ens podrà prendre el plaer que proporciona la bona literatura.